

TERHI HUOVARI, TUOMAS JUNTUNEN & SEPPO SIPILÄ

Uusi testamentti 2020

Taustaa ja näkökulmia uuteen suomennokseen

Millä tavoin Raamatua tulisi kääntää, jotta sitä olisi miellyttävää lukea älypuhelimesta? Entä miten sama teksti sopii kuunneltavaksi? Millä tavoin välineet ja käyttöympäristö ylipäänsä vaikuttavat raamatunkäännöksen muotoiluun?

Tällaiset kysymykset ovat raamatunkääntäjille uusia. Ne sysäsivät liikkeelle Raamatun suomennoshankkeen, jonka tuloksena Suomen Piipaseura julkaisi lokakuussa 2020 mobiilikäyttäjille suunnatun Uuden testamentin käännöksen (UT2020). Samalla käännöksestä valmistui äänikirja.

UT2020-käännöstä edelsi pilottihanke, DigiMarkus, jossa luotiin uudet Raamatun käännöstyössä käytettävät periaatteet ja testattiin niitä. DigiMarkus sai alkunsa vuonna 2015, ja se julkaistiin Kirkkohallituksen tuella Reformaation merkkivuonna 2017. Hankkeesta saatu myönteinen palaute kannusti Suomen Piipaseuraa yhteistyökumppaneineen käyttämään samoja käännöseriaatteita sitä seuraavassa koko Uuden testamentin suomennoshankkeessa.

UT2020 on maailman ensimmäinen raamatunkäännös, joka on tehty alkukielestä suoraan digitaalisille julkaisualustoille ja suunnattu

mobiilikäyttäjille. Tuhansia raamatuntekstejä on tälläkin hetkellä saatavilla maailmanlaajuisesti digitaalisessa muodossa, mutta ne on alkujaan käännetty julkaistavaksi ensisijaisesti printtijulkaisuina ja siirretty sellaisenaan digitaalisille alustoille jaeltaviksi. UT2020:ssa tekstin digitaalinen käyttö on sen sijaan otettu huomioon jo käännösvaiheessa, mikä heijastuu valituissa tekstin muotoiluissa, lauserakenteissa ja ilmaisussa.

Käännösprojektin alusta asti on ollut selvää, että virallisena Kirkkoraamatuna tulee säilymään vuoden 1992 käännös. Tämä on mahdollistanut UT2020-projektin ketteryyden ja kokeilunomaisen luonteen. Akateemisesti ansioitunut käännös-, projekti- ja ohjausryhmä paneutui intensiivisesti tehtävään ja piti asettamiaan laatutavoitteita korkealla.

Käännöshankkeen perustavana lähtökohdana on ollut uskollisuus alkukielelle. Käännös perustuu Uuden testamentin uusimpaan teolliseen laitokseen *The Greek New Testament* vuodelta 2014. Sen päätekstistä on poikettu vain perustelluista syistä. Uskollisuus alkukieliselle tekstille on ollut vahvempi käännöseriaate kuin aiempien käännösten luoma ja niihin liittyvä traditio. Vaikka tekstin historiallisella

ajankohdalla ja sen tuntemuksella on ollut suuri merkitys käännoistyössä, tavoite on vahvasti tässä päivässä: työryhmä on pyrkinyt luomaan ymmärrettävän uuden suomennoksen kaikille 2020-luvun lukijoille, kuuntelijoille ja mobiililaitteiden käyttäjille. Suomennoshankkeen keskeiseksi päämääräksi on asetettu alkukielen merkitysten kääntäminen rikkaalle, hyvälle yleiskielelle ja siten, että kaikenikäiset pystyvät ymmärtämään tekstiä ”ilman Googlea, sanakirjaa tai välitöntä teologin apua”.

LÄHESTYMISTAPA JA KÄÄNNÖSPERIAATTEET

Uusi testamentti 2020:n käännoistä ohjanneet periaatteet perustuvat niin kutsuttuun skopos-teoriaan sekä sen pohjalta kehitettyyn käyttäjakeskeiseen käännoismenetelmään. UT2020 lähtee siitä, että kääntäjät kääntävät tekstin sisältöä, eivät pelkästään lähtökielen sanoja. Se ei kuitenkaan edusta niin kutsutun dynaamisen ekvivalenssin mukaista ajattelua, jonka mukaan käännoksen on aiheutettava sen lukijassa samanlainen reaktio kuin lähtöteksti aikoinaan aiheutti ensimmäisissä lukijoissa.

Skopos-teorian ideana on asettaa kääntäminen yleiseen toimintateoreettiseen viitekehukseen. Sen seurauksena kääntäminen näyttäytyy toimintana, jota säätelee jokin tietty tavoite.¹ Varhaisessa skopos-teoriassa tavoite määriteltiin useimmiten joko käännoksen tilaajan tai sen tekijöiden näkökulmasta. Tällöin lähtötekstin kirjoittajan tekstilleen asettama tavoite tai käännoksen lukijoiden käännokselle asettama tavoite sai vähemmän merkittävän roolin.

Christiane Nord on kehittänyt skopos-teoriaa edelleen keskustelemalla toiminnan lisäksi lojaalisuuden merkityksestä.² Lojaalisuudella hän tarkoittaa sitä, että kääntäjältä vaaditaan lojaalisuutta sekä käännoksen lukijoita että sen lähtötekstiä tai lähtötekstin oletettua kirjoitta-

jaa kohtaan. Lojaalisuus-periaatetta noudattaen käänno ei tavoitteestaan huolimatta saa antaa lähtötekstistä väärää käsitystä. Raamatun käännoksiltä onkin aina vaadittu tällaista lojaalisuutta.

DigiMarkus-pilottihanketta käynnistettäessä Pipliaseura järjesti syksyllä 2015 asiantuntijakuulemisen, johon osallistui noin 15 teologian ja kielitieteen asiantuntijaa. Kutsuttuina esitelmöijinä olivat käännoistieteen professori Leena Salmi Turun yliopistosta, suomen kielen professori Anneli Pajunen Tampereen yliopistosta ja suomen kielen dosentti Hanna Lappalainen Helsingin yliopistosta sekä teologian maisteri Juha Luodeslampi Kirkkohallituksesta. Eri lähestymistapoja raamatunkääntämiseen valotti teologian tohtori Seppo Sipilä Pipliaseurasta. Tarkoituksena oli muodostaa käsitys aiheeseen liittyvästä eri alojen nykytutkimuksesta ja koota aiheelle relevantit lähestymistavat yhteen.

Asiantuntijakuulemisen ja ennakovalmisteluiden avulla Pipliaseuran työryhmä muotoili keskeiset käännoisperiaatteet ja lähestymistavan, joiden perusteella UT2020:n käänno tulisi laatia. Työryhmän tekemistä muotoiluista vastasivat erityisesti Seppo Sipilä ja projektia johtanut filosofian maisteri Terhi Huovari.

Teoreettiseksi käännoistyötä ohjaavaksi periaatteeksi valikoitui niin kutsuttu käyttäjakeskeinen kääntäminen.³ Keskeistä on tällöin kääntää huomio vastaanottajaan: millä tavalla lukija, kuulija ja käyttäjä mahdollisesti ymmärtää käännoissällön ja minkälaisessa kontekstissa hän sitä vastaanottaa. Lähestymistapa edellyttää tekstin oletusyleisön mahdollisimman hyvää tuntemusta. Teorian soveltamista käytäntöön tuettiin siten, että kääntämisen apuvälineeksi rekonstruointiin kuvitteellinen mallilukija.

Käyttäjakeskeisessä kääntämisessä joudutaan pohtimaan tarkasti, miten oletetuista käännoksen käyttäjistä kerätään tietoa, miten ja mistä heidät mahdollisesti tavoitetaan ja miten

kerättyä tietoa hyödynnetään. Lisäksi on tärkeää pohtia, miten vastaanottajat lopulta käyttävät tekstiä. Käyttäjakeskeinen kääntäminen ei suoraan kerro, miten tekstiä tulee milloinkin kääntää. Sen sijaan käyttäjakeskeinen kääntäminen auttaa kääntäjää valitsemaan kuhunkin tilanteeseen sopivia käännösratkaisuja, jotka perustuvat tekstin käyttäjien ja tekstin käytettävyyden analysointiin.⁴

UT2020:n käännoistyössä käytettiin kahta uutta työkalua. Ensimmäinen perustuu niin sanottuun audience design -ajatteluun.⁵ Käytännössä audience design on malli, jolla selkeytetään käsitystä käännöksen lukijakunnasta. Tavallisesti raamatunkäännökset suunnataan yleisesti kaikille kohdekieltä osaaville. Kaikki kohdekielen puhujat eivät kuitenkaan muodosta yhtä homogeenistä ryhmää, jolla on samantyyppiset tarpeet ja kyvyt. Vaikka Raamatun kääntämissä osallistuvat henkilöt ovat tästä haasteesta yleensä tietoisia, sopivien välineiden puuttuessa ongelmaan on ollut hankala tarttua. Audience design -ajattelun avulla on ollut mahdollisuus tarkentaa käsitystä siitä, minkälainen käännöksen oletettu lukijakunta on.

UT2020-käännöshankkeen käyttämässä toisessa työkalussa rekonstruointiin käännöksen oletettu lukija ”Elisa”. Hän on todellista lukijakuntaa edustava mallilukija, mielikuvitusshahmo.⁶ Kyseessä on audience design -ajattelun avulla luotu henkilö, jolla on rajatun lukijakunnan keskimääräiset ominaisuudet ja kyvyt. Mallilukijan käyttäminen auttaa käännösryhmää valitsemaan kuhunkin tilanteeseen sopivan käännöstävän lukijakunnan lähtökohdista käsin. Mikäli lukijakuntaa ei kuvata täsmällisesti ja hyödynnetä tätä kuvausta osana käännösprosessia, käännös suuntautuu usein vain kääntäjien itsensä kaltaisille lukijoille. UT2020:n ”Elisan” hahmo on kuvitteellinen, mutta se ei ole mielivalentainen. ”Elisan” hahmon luonnissa ja UT2020-käännöksessä hyö-

dynnettiin Jäsen 360 -analyysiä suomalaisten asenteista ja elämäntavoista sekä Anneli Pajusen työryhmineen tuottamaa tutkimustietoa lukijakunnan kielellisistä kyvyistä.⁷

Käännösprosessiin kuului jokaisen käännösjakson testaaminen erilaisilla lukijoilla. Vuosina 2018–2020 testaajiksi valikoitui eri puolilla maata asuvia eri ryhmiä edustavia ihmisiä. Heidän joukossaan oli eri alojen opiskelijoita, varusmiehiä, työssä käyviä, työttömiä, eläkeläisiä, miehiä, naisia, nuoria, keski-ikäisiä ja vanhoja. Osa testihenkilöistä oli ahkeria raamatunlukijoita, kun taas joillekin Raamattu ei ollut kovinkaan tuttu.

Testaukset toteutettiin nettikyselyinä sekä laadullisina pienryhmäkeskusteluina. Kääntämisen aikana niihin osallistui vaihteittain yhteensä noin 650 ihmistä. Koko käännöksen ensi version valmistuttua huhtikuussa 2020 tilattiin ulkopuoliselta tutkimustoimistolta väestöedustava tutkimus, johon vastasi 724 ihmistä eri koulutustaustoista, kolmesta eri ikäluokasta ja eri puolilta Suomea.⁸ Lisäksi toukokuussa 2020 ihmisiltä kerättiin palautetta

1 Nord 1997, 27–28.

2 Nord 1997, 124–126.

3 Käyttäjakeskeinen kääntäminen on kuvattu suomen kielellä julkaisuissa Suojanen et al. 2012. Samojen tekijöiden laajennettu englanninkielinen kuvaus löytyy teoksesta Suojanen et al. 2014.

4 Suojanen et al. 2012, 131–132.

5 Suojanen et al. 2012, 65–67.

6 Suojanen et al. 2012, 55–57.

7 Pajunen 2015.

8 Hyry 2020. Tutkimus toteutettiin TNS Kantarin Forum-internetpaneelissa, jossa on noin 40 000 rekrytoitua vastaajaa käytettäväksi erilaisia Suomen väestörakenteeseen suhteutettuja tutkimusotantoja varten. Tiedonkeruussa kerättiin otanta seuraavasti: 15–30-vuotiaista 299, 31–45-vuotiaista 214 ja 46–65-vuotiaista 211 vastaajaa. Tulosten virhemarginaali on kokonaistuloksen osalta +/- 3,6 %-yksikköä.

avoimella nettitestauksella, johon kuka tahansa kiinnostunut saattoi osallistua. Siihen vastasi kahdessa viikossa 1411 ihmistä.

Tarkoituksena oli avata käännösprosessia yleisölle jo käännöksen muotoutuessa. UT2020-projektin aikana käännöstä testattiin kaikkiaan lähes 3 000 ihmisellä, ja saatu palaute huomioitiin tekstin viimeistelyssä.

KÄÄNNÖSOHJEET KÄYTETTÄVÄSTÄ KIELESTÄ

UT2020-käännöstyön periaatteet pohjautuvat DigiMarkuksen aikana luotuihin periaatteisiin. Kääntämisen tavoitteeksi asetettiin 20-vuotiaiden kielentaju ja samalla lähdettiin siitä oletuksesta, että se mikä on ymmärrettävää 20-vuotiaille, on ymmärrettävää myös heitä vanhemmille. Rajaus 20-vuotiaiden kielentajuun oli puhtaasti kääntämistä ohjaava funktio, sillä lopullisten käyttäjien on ajateltu olevan kaikenikäisiä.

Erityisesti Pajusen sanastotutkimukset ovat osoittaneet, että 20-vuotiaille on hankaluutta uskonnollisen erityiskielen sekä maatalous- ja luontosanaston ymmärtämisessä.⁹ UT2020-käännöksessä haluttiin välttää sellaista uskonnollista erityiskieltä, jota ei voi ymmärtää suomen yleiskielen pohjalta. Tämä yhdistyi myös tavoitteeseen olla alkukielelle uskollinen: koinee-kreikan ilmaisut ovat olleet aikansa arki- tai yleiskieltä, ei uskonnollista erityistermistöä. Myös Uuden testamentin eri kirjojen tyyliin kiinnitettiin kääntämisessä huomiota.

Käännöksessä käytettävälle kielelle määriteltiin muutamia ohjeita. Niiden mukaan käännöksen tulee olla hyvää ja rikasta yleiskieltä. Selkokieli, jossa käytetään vain kaikkein yleisimpiä sanoja ja sanamuotoja ja mahdollisimman yksinkertaisia virkerakenteita, on eri asia; sitä ei tavoitella. Tekstiasolla suositaan luontevaa virkejakoa ja päälauseita, kun taas alisteisen sivulauseen ketjuja pyritään välttä-

mään. Lauseiden tulee olla siinä määrin lyhyitä, että niitä on helppo lukea mobiililaitteen näytöltä. Päälauseiden välinen koheesio on tärkeää. Lauseissa noudatetaan suomen kielelle ominaista informaatiojärjestystä ja suomen kielelle luontaista sanajärjestystä. Tavoitteena on, että teksti on sellaisenaan ymmärrettävää ilman taustaselityksiä, mutta kulttuurillisesti ja uskonnollisesti vieraat sanat voidaan avata. Termiselityksiä ja taustatietoa on tekstin ohessa runsaasti tarjolla, mutta tekstin ymmärtäminen ei edellytä niihin tutustumista.

UT2020-KÄÄNNÖKSEN TEKIJÄT

Suomen Pipliaseuran työntekijöiksi käännöstyötä tekemään palkattiin kaksi päätoimista kääntäjää, eksegeetiikan dosentti Niko Huttunen ja kirjallisuudentutkija FT Tuomas Juntunen. Niko Huttunen vastasi raakatekstin kääntämisestä kreikasta suomeksi ja Tuomas Juntunen sen muotoilemisesta hyvälle suomen kielelle edellä kuvattuja käännösperiaatteita noudattaen. Lähtökohtana oli, että koko käännösprosessin ajan tekstiä kommentoi myös kielitieteilijöistä ja eksegeeteistä koostuva ekumeeninen ohjausryhmä.

Suomen Pipliaseuran projektiryhmällä oli vastuullaan hankkeen koordinointi, mutta se oli mukana myös käännöstyössä ja viimeisteli käännöksen lopullisen version. Hankkeen projektinjohdosta vastasi viestintä- ja varainhankintajohtaja Terhi Huovari, käännöstyön ohjauksesta raamatunkäännöstyön asiantuntija Seppo Sipilä ja teknisestä kehitystyöstä huolehti seurakuntapalvelun johtaja Antti Siukonen. Myös toiminnanjohtaja Markku Kotila osallistui projektiryhmätyöskentelyyn.

Kukin kirkkokunta nimesi seitsemänhenkiseen ekumeeniseen ohjausryhmään omat edustajansa. Lisäksi ryhmään kutsuttiin suomen kielen asiantuntija Helsingin yliopistosta. Ohjausryhmän jäseniä olivat professori Lau-

ri Thurén (Itä-Suomen yliopisto), TT Anni Pesonen (ev.lut., pastori), TM Mika Aspinen (ev. lut., Kirkon koulutuskeskuksen raamattuteologian kouluttaja), TM katol.TL Katri Tenhunen (julkaisujohtaja, Katolinen kirkko Suomessa), FT Teija Haussalo (Suomen ortodoksinen kirkko), Th.M Timo Lehikoinen (Suomen teologisen opiston rehtori, Suomen vapaakristillinen neuvosto) ja dosentti Hanna Lappalainen (Helsingin yliopisto). Ohjausryhmän kokouksiin osallistuivat sekä kääntäjät että Piipiaseuran projektiryhmä. Markku Kotila toimi kokousten puheenjohtajana. Suomen Piipiaseuran hallitus vahvisti käännöksen elokuussa 2020.

TARVITAANKO USKONNOLLISTA ERITYISKIELTÄ?

Käytännön esimerkit ovat paras tapa osoittaa, miten käännöstyön kriteereitä on sovellettu ja minkälaisiin ratkaisuihin kääntäjät ovat päätyneet. Erilaiset ratkaisut näkyvät sananvalinnoissa ja käytetyn kielen rakenteissa.

Käännösohjeiden kielellinen tavoite näkyy esimerkiksi seuraavassa Vuorisaarnan katkelmassa (Matt. 5–7), joka alkaa sarjalla autuaaksijulistuksia eli makarismeja. UT2020:n käännöksessä kukin makarismi alkaa sanalla *onnellinen*. Niinpä esimerkiksi neljäs makarismi (Matt. 5:6) kuuluu:

Onnellisia ovat ne, joilla on oikeudenmukaisuuden nälkä ja jano: he saavat kyllikseen.

Valittu sanamuoto heijastaa käännöspeeriaatteiden kielellistä ihannetta eli hyvää ja rikasta yleiskieltä. Makarismin alussa on Agricolasta alkaen käytetty sanaa *autuas*. UT2020-käännöksen lähtökohtana oli kreikan-kielinen alkuteksti, jonka perusteella käännökset on tehty. Kreikan sana μακάριος (*makarios*) kuuluu koinee-kreikan tavalliseen sanastoon eikä sitä käytetä samalla tavalla kuin suomen

kielessä nykyään käytetään autuasta. Kreikan sanan käyttö muistuttaa sen sijaan suomen sanan *onnellinen* käyttöä, johon myös UT2020-käännöksessä on päädytty.

Alkukielen merkitys ja vaatimus yleiskielisyydestä ovat saaneet UT2020:n kääntäjät käyttämään tässä samassa jakeessa myös sanaa *oikeudenmukaisuus*. Perinteisesti Raamatun suomennokset ovat sen sijaan käyttäneet sanaa *vanhurskaus*. Vanhurskaus-sanan merkitys on monille suomalaisille epäselvä, mutta sillä on laaja uskonnollinen käyttö. Koska UT2020 on käännetty ajatellen tekstin ymmärrettävyyttä, perinteisestä mutta hankalasta sanasta on luovuttu.

Perinteiseen raamattukieleen tottuneen lukijan kannalta uudet sanamuodot voivat luonnollisesti olla hämmentäviä. Uusi käännös ei tunnu merkitsevän samaa asiaa kuin perinteiset käännökset. Ilman alkukielen taitoa on vaikeaa ymmärtää kaikkia ratkaisuja, jolloin lukijassa voi herätä epäilyksiä virheellisestä käännöksestä.

KIELELLINEN MUOKKAUS JA TEKSTIN TULKINTA

Perinteisen uskonnollisen sanaston vähentäminen ei ole kuitenkaan UT2020-käännöksen leimallisin piirre. Suurimmat muutokset liittyvät kielen rakenteeseen. Kääntäjät ponnistelivat tuottaakseen ytimekästä, sujuvaa ja ymmärrettävää tekstiä, joka olisi myös alkutekstille uskollista. Tämän lisäksi lopputuloksen tuli olla vivahteikasta suomen kieltä. Näitä tavoitteita ei useinkaan ollut helppoa sovittaa yhteen.

Esimerkkinä kääntäjän haasteista toimii Paavalin kirje galatialaisille, joka on luonteeltaan laaja puolustuspuhe. Kirjeen alussa Paavali

vastaa saamaansa kritiikkiin (1:11–2:21) ja siirtyy loppupuolella aiheen kannalta keskeisten teologisten teemojen käsittelyyn (3:1–6:10). Kirjeen taustalla ovat Galatian kristittyjen parissa toimivien juutalaiskristittyjen näkemykset, joiden mukaan kaikkien, myös ei-juutalaisten, tulee seurata juutalaisia tapoja. Paavali nimittää näin ajattelevia henkilöitä kirjeen toisen luvun alussa ”valeveljiksi” (2:4). Heidän näkemyksensä edustaa Paavalin mukaan ”toista evankeliumia”. Aiheesta oli syntynyt kiista, koska Paavali oli itse opettanut, ettei juutalaisten tapojen noudattaminen ole tarpeen.

Kirjeestä on pääteltävissä, että kiistan toinen osapuoli vetosi Jerusalemin alkuseurakunnan auktoriteettiin oman näkemyksensä puolesta. Tämä saa Paavalin kirjeessään muistelemaan kiistan taustaa ja aiemmin sopimiansa asioita Jerusalemin seurakunnan johtajien kanssa.

Esimerkki on kirjeen toisesta luvusta, jossa Paavali kertoo vierailustaan Jerusalemissa. Sananmukainen raakakäännös jakeista 2:6–9 kuuluu seuraavasti:

6 Mutta niiden taholta, jotka pidettiin jossain arvossa – millaisia silloin olivat, ei tee minulle eroa. Jumala ei ota ihmisen kasvoja – sillä minulle arvospaidetyt eivät mitään lisänneet, 7 vaan päinvastoin nähtyään, että minulle on uskottu ympärileikkamattomuuden evankeliumi kuten Pietarille ympärileikkauksen – 8 sillä joka synnytti vaikutuksen Pietarille ympärileikkauksen apostolin tehtävään myös minulle [synnytti vaikutuksen apostolin tehtävään] pakanoita varten – 9 ja saatuaan tietää minulle annetun armon Jaakob ja Keefas ja Johannes, joiden arveltiin olevan pylviäit, antoivat yhteistyön oikeita [käsiä] minulle ja Barnabakselle, jotta me [olemme] pakanoita varten, mutta he ympärileikkausta varten.

Lopullisessa käännöksessä samat jakeet kuuluvat näin:

6 Ne, joita siellä pidettiin arvossa, eivät vaatineet minulta mitään muuta. – Minulle on tosin aivan sama, keitä he olivat. Ei Jumala katso ihmisen asemaa. – 7 He päinvastoin näkivät, että minun tehtäväkseni oli annettu ilosanoman julistaminen muille kuin juutalaisille siinä missä juutalaiset oli annettu Pietarin eli Keefaksen vastuulle. 8 Hän, joka sai Pietarin ryhtymään juutalaisten apostoliksi, sai minut ryhtymään muiden kansojen apostoliksi. 9 Jaakobia, Keefasta ja Johannesta pidettiin seurakunnan tukipylväinä. Kun he saivat tietää, millaisen suosionsoituksen olin Jumalalta saanut, he sopivat kanssamme yhteistyöstä ja löivät kättä päälle. Minä ja Barnabas ottaisimme vastuullemme muut kansat ja he ottaisivat juutalaiset.

Alkutekstissä jakeet 6–9 muodostavat yhden virkkeen, josta Paavalin kirjoitus- tai pikemminkin sanelutyylillä käy hyvin ilmi. Virke on pitkä ja polveileva ja sitä katkovat erilaiset välihuomautukset, joiden jälkeen virkkeen syntaktinen rakenne on poukkoileva ja antaa mahdollisuuden moniin eri käännösvaihtoehtoihin. Lopullisessa versiossa virkkeitä on huomattavasti enemmän ja asiat on pyritty esittämään mahdollisimman ymmärrettävässä järjestyksessä – samalla toki niin, ettei jakeita tarvitsisi yhdistää, vaan asioiden järjestystä muokattaisiin vain kunkin jakeen sisällä.

Millaisia kielellisiä ja eksegeettisiä pohdintoja katkelma herätti muuttuessaan sanasanaisesti käännöksestä lopulliseen digitaaliseen muotoonsa? Jakeen 6 alkupuolella Paavali kertoo siitä, miten Jerusalemin silmäätekevät ovat suhtautuneet häneen. Esitys kuitenkin katkeaa lähes alkuunsa välihuomautukseen, kun Paavali kiirehtii vakuuttamaan, ettei arvohenkilöiden korkea asema ole tehnyt häneen vaikutusta. Tekstin muotoilu ”Minulle on tosin aivan sama, keitä he olivat” vihjaa siihen, että toisin kuin hänen vastustajansa, Paavali ei nähnyt tarvetta nojautua auktoriteetteihin.

Välihuomautuksen jälkeen palataan alkupe-
räiseen ajatukseen, koko Jerusalemin matkan
keskeiseen lopputulokseen: Paavali ei edel-
lytetty lisäävän julistuksensa sisältöön mitään.
Kirjoittaessaan ”lisäämisestä” hän viittaa ja-
keessa 5 mainitsemaansa totuuden säilyttämi-
seen puhtaana. Kunhan totuus säilyy puhtaana,
mitään muuta ei voi edellyttää. Paavali haluaa
siksi sanoa, että Jerusalemin seurakunnan joh-
tomiehet olivat hänen kanssaan samaa mieltä
juutalaista elämäntapaa koskevassa kiistassa.

Virkkeen syntaksi on poikkeuksellinen,
eikä se etene loogisesti. Paavaliin esitys jatkuu
välihuomautuksen jälkeen sanalla *γάρ* (*sillä*),
mikä ei sovi hyvin yhteen välihuomautusta
edeltäneen jakson kanssa. Jakeen loppuosa
ei nimittäin perustele sitä, mitä jakeen alussa
sanotaan. Tällainen syntaktinen hoipertelu on
useimmiten tyypillistä puhutulle kielelle.

Lopullisessa suomennoksessa välihuomau-
tusta edeltävä teksti ja sitä seuraava irrallinen
huomio on yhdistetty jakeen 6 alkuun kokonai-
seksi ajatukseksi. Näin tekstin sujuvuus ja ym-
märrettävyys ovat raakakäännöstä paremmat.
Välihuomautus on kyllä säilynyt välihuomau-
tuksena, mutta se ei enää sijoitu kiilalauseeksi
jakeen 6 keskelle vaan ikään kuin jakeiden 6 ja 7
väliin, vaikka onkin edelleen osa kuudetta jaetta.

Jakeessa 7 Paavali ilmaisee itseään hyvin
suppeasti, koska hän olettaa kirjeen vastaan-
ottajien ymmärtävän, mikä tarkoittaa τὸ
εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας (*esinahan evanke-
liumi*). Tällä Paavali viittaa omaan toimintaansa
ei-juutalaisten parissa. Lopullisessa suomen-
noksessa asia on ilmaistu sanoin ”ilosanomien
julistaminen muille kuin juutalaisille”. Kreik-
kalaiset eivät harjoittaneet ympärileikkausta,
ja siksi ympärileikkaus toimi symbolina juu-
talaiselle elämäntavalle ja uskonnonharjoituk-
selle. Jerusalemin kokouksessa päätettiin tehdä
työnjako Paavaliin ja Pietarin kesken. Pietarin ja
hänen työtovereidensa tulisi keskittyä julista-

maan evankeliumia vain juutalaisille, kun taas
Paavali saisi tehtäväkseen toimia ei-juutalaisten
parissa. Viitatessaan Jerusalemin kokouksen
päätökseen Paavali huomauttaa, miten hänen
vastustajiensa toiminta Galatiassa oli vastoin
kokouksessa todettua työnjakoa.

Jae 8 on alkutekstissä kokonaisuudessaan
välihuomautuksen asemassa, mutta lopullisessa
käännöksessä se on kirjoitettu kiinteämmäksi
osaksi argumenttia. Jakeen 9 lopullisessa ver-
siossa on sen sijaan muokattu tekstijärjestystä
jakeen 6 tavoin. Alkuteksti korostaa Paavaliin
osakseen saamaa suosionosoitusta mainitse-
malla sen heti jakeen alussa. UT2020 kuitenkin
aloittaa jakeen kertomalla, millaista luotta-
musta Jaakob, Keefas ja Johannes nauttivat
seurakunnassa. Järjestyksen muutos ei ole kan-
nanotto asioiden tärkeysjärjestykseen, mutta
se helpottaa asioiden esittämistä useammassa
lyhyessä virkkeessä.

Jerusalemin kokouksessa päätettiin tehdä
yhteistyötä ja sovittiin työnjaosta. Jakeessa 9
Paavali mainitsee seurakunnan johtohenkilöt
nimeltä. Heitä kutsuttiin yleisesti pylväiksi,
στυλοὶ (*stýloi*) mutta Paavali näyttää vähättele-
vän johtomiesten roolia sanomalla, että heidän
arveltiin olevan pylväitä. Tätä ei luultavasti tule
ymmärtää piikkinä itse johtohenkilöille vaan
pikemmekin Paavaliin vastustajille Galatiassa.
Nämä olivat vedonneet Jerusalemin seurakun-
nan johdon auktoriteettiin oman näkemyksen-
sä tueksi. Kirjeen tässä jaksossa Paavali kääntää
asian toisin päin. Jaakob, Keefas ja Johannes
eivät tukeneet pylväiden lailla itseensä Paavaliin
vastustajia vaan Paavalia.

Paavaliin virke ei alkutekstissä katkea jakeen
6 loppuun, vaan ulottuu jakeen 9 loppuun
saakka. UT2020:ssa tästä yhdestä virkkeestä on
tehty kahdeksan erillistä virkettä. Konjunktiot
vaan, *sillä* ja *ja* kytkevät raakakäännöksessä
lauseita toisiinsa, mutta valmiista käännök-
sestä ne on karsittu. Tilalle jakeiden alkuun

on laitettu uuden virkkeen subjektina toimiva persoonapronomini. Samalla lauseenvastikkeet *nähtyään* ja *saatuuan* on muutettu finiittiverbeiksi *näkivät* ja *saivat*.

Jakeeseen 7 on käännöksessä lisätty mini-maalinen selitys helpottamaan lukijan tehtävää. Alkutekstissä puhutaan tässä jakeessa vain Pietarista, mutta UT2020 käyttää muotoa ”Pietarin eli Keefaksen”. Tämä johtuu siitä, että jakeesta 9 eteenpäin Pietari-nimi vaihtuu alkutekstissä ilman selityksiä Keefakseksi. Jotta suomalainen lukija tajuaisi, että Paavali puhuu myöhemmissäkin jakeissa samasta henkilöstä, nimi Keefas on lisätty jo jakeeseen 7.

MALLILUKIJAN KIELELLINEN KOMPETENSSI

UT2020:n ”Elisa”-mallilukijan sanavaraston laajuus ja kielellinen kyvykkyys määriteltiin nuorten kielikompetenssia koskevien tutkimusten perusteella. Elisalla on todennäköisesti aukkoja muun muassa maataloussanastossa, minkä vuoksi käännöstyöryhmä päätyi etsimään aiempaa ymmärrettävämpiä käännösratkaisuja moniin perinteisiin sanoihin. Uudet käännökset ovat saaneet osakseen jonkin verran myös kritiikkiä. Ehkä eniten on kummastuttanut, miksi sanaa *seimi* (φάρτιν, *fatnē*) ei käytetä enää jouluevankeliumissa (Luuk. 2:1–20). *Seimen* merkitys ei kuitenkaan välttämättä ole niin ongelmaton kuin moni ajattelee. Pelkkä viittaaminen aiempiin raamatunsuomennoksiin ei riitä perusteeksi käyttää edelleen tiettyjä sanoja. Ilman kreikan kielen tuntemusta on vaikeaa arvioida, mikä on paras tapa kääntää alkutekstin sanaa φάρτιν, *fatnē*.

Kotimaisen kielten keskuksen mukaan *seimi* tarkoittaa puista ruokinta-astiaa, mutta nykyisin myös jouluyön tapahtumia kuvaavaa asetelmaa. Tämä laajentunut merkitys on mallilukijalle alkuperäistä merkitystä tutumpi. Koinee-kreikassa *fatnē* on monimerkityksinen

sana. Seimen lisäksi se tarkoittaa myös eläinten ruokintapaikkaa ja eläinsuojaa. Eräs mahdollinen käännösvaihtoehto olisi ollut *talli*, mutta tässä kohdin käännöksen ekumeenisuus toi lisähaasteen – ortodoksisen perinteen mukaanhan Jeesus syntyi luolassa. Tarvittiin siis käännösratkaisu, joka olisi riittävän yleisluontoinen kattamaan eri kirkkokuntien joulutraditiot. Niinpä *fatnē* päädyttiin kääntämään seuraavaksi ilmauksella *eläinten suoja*.

Tämä ei kuitenkaan vielä ratkaissut ongelmaa. Evankeliumissa sanotaan, että Maria laskee Jeesus-lapsen *fatnēhen* (Luuk. 2:7). Jos käännettäisiin, että Maria pani lapsen eläinten suojaan, syntyisi vaikutelma, että hän lähtisi sen jälkeen itse jonnekin muualle. Tämä ei tuntunut luontevalta. Kohtaukseen tuntuu väistämättä liittyvän jonkinlainen ruokinta-astia, johon lapsi asetetaan. Aiemmasta *ruokakaukalo*-sanasta eivät olleet innostuneet ne testilukijat, joille maatalous on tuttu asia. Heille *ruokakaukalosta* tuli mieleen sikojen syöttöastia. Siksi käännökseen päätyi sana *kaukalo*, ja sen yhteyteen liitettiin myös sanat *eläinten heinille* tunnettua joululaulua mukaillen.

Fatnē-sanan kohdalla päädyttiin siis kaksoiskäännökseen, joka pyrki olemaan mahdollisimman ymmärrettävä, tuomaan esiin käännettävän sanan eri merkitykset ja kunnioittamaan kaikkia käännöstyötä tukeneita kirkkoja. UT2020:ssa Luukkaan evankeliumin 2. luvun jakeet 6–7 ovat seuravanlaiset:

Kun he olivat perillä, synnytyksen aika tuli ja Maria synnytti eläinten suojassa pojan, esikoisensa. Hän kapaloi vauvan kankaaseen ja laski tämän lepäämään kaukaloon eläinten heinille, koska heille ei ollut tilaa majapaikassa.

Sanan *heinille* jälkeen lisättiin alaviite, jossa kerrotaan lyhyesti *fatnēn* eri merkitykset ja se, miten sana on perinteisesti suomennettu.

LOPUKSI

UT2020 on ensimmäinen suomalainen ja kansainvälinen raamatunkäännös, joka on tehty alkukielestä suoraan mobiilialustoille. Sitä käännettäessä on hyödynnetty käyttäjäkeskeistä käännosmenetelmää ja erityisesti siihen sisältyvää mallilukijatyökalua. Hankkeen käännosperiaatteet seuraavat asiantuntijoiden suosituksia, ja ne perustuvat käytettävissä olleeseen tutkimustietoon. Käännöstä on testattu laajalla lukijajoukolla, jolloin on voitu varmistua käännöstyön eri vaiheissa tavoitteiden toteutumisesta sekä saatu hyödyllistä tietoa lukijoiden eri tavoista ymmärtää tekstiä.

Käännosperiaatteiden soveltaminen näkyy selvimmän käännöksen valikoidussa sanastossa ja kielen rakenteissa. Samalla kun tavoitteena on ollut hyvä ja rikas suomen yleiskieli, projekti on pyrkinyt tuottamaan tekstiä, joka on helposti luettavissa myös älylaitteiden pieniltä ruuduilta. Näiden lähtökohtien seurauksena UT2020 poikkeaa monin tavoin muista olemassa olevista Raamatun suomennoksista. Palautteen perusteella käännöksen lukijat ovat tämän jo huomanneetkin.

Tähän katsaukseen sisältyvät esimerkit valaisevat erilaisia käännöksen liittyviä haasteita ja niiden ratkaisuja. Esimerkkien kautta tulee ilmi, miten monimutkaista Raamatun kääntäminen on ja miten UT2020:n kääntäjät, ohjausryhmä ja Pipliaseuran projektiryhmä ovat toimineet käännösprosessin eri vaiheissa. Kokonaisuudessaan UT2020-projekti on pyrkinyt ketterään toimintaan ja käyttänyt rohkeasti kokeellisia työtapoja. Jäsenet ovat paneutuneet intensiivisesti tehtäviinsä ja pitäneet yllä korkeita laatutavoitteita. Käännöksen lopullinen onnistuminen riippuu siitä, ottavatko lukijat sen omakseen. Tätä artikkelia kirjoitettaessa UT2020:n vastaanotto on ollut suurelta osin myönteistä.

FM Terhi Huovari (terhi.huovari@piplia.fi) on Suomen Pipliaseuran viestintäjohtaja ja UT2020-hankkeen projektinjohtaja.

FT Tuomas Juntunen (tajuntun@gmail.com) on kirjallisuuden ja suomen kielen ammattilainen, sekä UT2020:n kääntäjä.

TT Seppo Sipilä (seppo.sipila@piplia.fi) on Suomen Pipliaseuran raamatunkäännöstyön johtava asiantuntija.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- The Greek New Testament* (2014). Fifth Revised Edition. Deutsche Bibelgesellschaft: Stuttgart.
- Hyry, Jaakko (2020). *UT2020-testaus, kysely 15–65-vuotiaille suomalaisille*. TNS Kantar raportti 18.4.2020. Helsinki. Pipliaseuran hallussa.
- Nord, Christiane (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Translation Theories Explained 1. St. Jerome: Manchester.
- Pajunen, Anneli (2015). Nuorten sanastollinen kompetenssi. *Suomen Pipliaseuran asiantuntijakuuleminen*. Helsinki. 18.11.2015. Kirjallinen esitys Pipliaseuran hallussa.
- Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen (2012). *Käyttäjakeskeinen kääntäminen*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature B1. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Suojanen, Tytti, Kaisa Koskinen & Tiina Tuominen (2014). *User-Centered Translation: Translation Practices Explained*. Routledge: London, New York.